

УДК 342.5 346.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.23>

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Мороз Ю.А.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-3873-9751*

Мороз Ю.А. Поняття та класифікація кримінальних правопорушень у сфері оподаткування.

У статті здійснено комплексне дослідження поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, що становлять одну з найбільш латентних і соціально небезпечних форм економічної злочинності. Зазначено, що дані правопорушення посягають на фінансові інтереси держави, порушують установлені механізми формування доходної частини бюджету та підривають довіру до податкової системи. Визначено, що кримінальні правопорушення у сфері оподаткування є умисними діяннями, які полягають у незаконному невиконанні обов'язку зі сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів або у незаконному отриманні бюджетних коштів, зокрема через фальсифікацію первинної документації, використання фіктивних суб'єктів господарювання, маніпуляції з податковою звітністю.

Проаналізовано законодавчі положення Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за податкові правопорушення, а також окреслено місце норм податкового права в системі кримінально-правового регулювання економічних відносин. Запропоновано багаторівневу класифікацію кримінальних правопорушень у сфері оподаткування на підставі різних критеріїв: характеру діяння, форми вини, суб'єктного складу, ступеня суспільної небезпеки та об'єкта посягання. Особлива увага приділена характеристиці високої латентності податкових кримінальних правопорушень, їх інтелектуалізованого характеру, а також поширеності складних схем, які мають транскордонний характер.

У статті визначено основні проблеми правозастосування у сфері боротьби з податковими кримінальними правопорушеннями: складність доказування умислу, колізійність норм податкового та кримінального законодавства, неврегульованість критеріїв розміру заподіяної шкоди, тривалість податкових перевірок та ризик криміналізації добросовісних платників податків. Підкреслюється необхідність гармонізації податкового і кримінального законодавства, вдосконалення методів фінансового моніторингу, аналітичних інструментів виявлення схем ухилення, а також підвищення рівня взаємодії між контролюючими органами.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, оподаткування, податки, податкові правопорушення, економічна злочинність, фінансова система, податкова система, бюджет.

Moroz Yu.A. Concept and classification of criminal offenses in the field of taxation.

The article carries out a comprehensive study of the concept and classification of criminal offenses in the sphere of taxation, which constitute one of the most latent and socially dangerous forms of economic crime. It is noted that these offenses encroach on the financial interests of the state, violate the established mechanisms for the formation of the revenue part of the budget and undermine confidence in the tax system. It is determined that criminal offenses in the field of taxation are intentional acts consisting in the illegal failure to fulfill the obligation to pay taxes, fees and other mandatory payments or in the illegal receipt of budget funds, in particular through falsification of primary documentation, use of fictitious business entities, manipulation of tax reporting.

The legislative provisions of the Criminal Code of Ukraine that establish liability for tax offenses are analyzed, and the place of tax law norms in the system of criminal law regulation of economic

relations is outlined. A multi-level classification of criminal offenses in the field of taxation is proposed based on various criteria: the nature of the act, the form of guilt, the subject composition, the degree of public danger and the object of the encroachment. Special attention is paid to the characteristics of the high latency of tax criminal offenses, their intellectualized nature, as well as the prevalence of complex schemes that have a cross-border nature.

The article identifies the main problems of law enforcement in the fight against tax criminal offenses: the complexity of proving intent, the conflicting norms of tax and criminal legislation, the lack of regulation of the criteria for the amount of damage caused, the duration of tax audits and the risk of criminalization of conscientious taxpayers. The need for harmonization of tax and criminal legislation, improvement of financial monitoring methods, analytical tools for detecting evasion schemes, as well as increasing the level of interaction between regulatory authorities is emphasized.

Key words: criminal offenses, taxation, taxes, tax offenses, economic crime, financial system, tax system, budget.

Постановка проблеми. Сфера оподаткування є одним із ключових елементів фінансової системи держави, адже забезпечує стабільність бюджетних надходжень, виконання соціально-економічних функцій та формування фінансової безпеки. Водночас саме податкова система залишається одним із найбільш уразливих об'єктів протиправних посягань. Значна частина економічної злочинності спрямована на ухилення від сплати податків, незаконне зменшення податкових зобов'язань або фіктивне отримання бюджетних коштів. Масштаби таких діянь призводять до суттєвих втрат державного бюджету, формування тіньових фінансових потоків і загального зниження довіри до державних інститутів.

Незважаючи на наявність спеціальних норм Кримінального кодексу України (далі - ККУ), які передбачають відповідальність за порушення податкового законодавства, практика їх застосування залишається неоднозначною. Складність виявлення, доведення умислу, визначення розмірів заподіяної шкоди, а також колізії між податковими та кримінально-правовими нормами створюють значні бар'єри для ефективного кримінального переслідування таких правопорушень. Крім того, відсутність єдиної науково обгрунтованої класифікації кримінальних правопорушень у сфері оподаткування ускладнює формування системного підходу до аналізу податкової злочинності та розроблення механізмів протидії.

Метою дослідження є комплексне теоретико-правове обгрунтування поняття кримінальних правопорушень у сфері оподаткування та розроблення науково виваженої класифікації цих діянь, що дозволить уточнити їхню правову природу, систематизувати існуючі підходи до їх розмежування та визначити напрями вдосконалення кримінально-правових і правозастосовних механізмів протидії податковій злочинності.

Стан опрацювання проблематики. Актуальність проблеми також зумовлена високою латентністю податкових правопорушень, їх інтелектуалізованим характером, використанням складних схем фінансових операцій, інколи транскордонного характеру. Це потребує поглибленого дослідження понятійного апарату та науково виваженого підходу до класифікації таких діянь, що у свою чергу сприятиме вдосконаленню кримінально-правових норм і підвищенню ефективності протидії податковим правопорушенням. У зв'язку з цим виникає необхідність чіткого теоретичного визначення сутності кримінальних правопорушень у сфері оподаткування та обгрунтування науково коректної класифікації, що дозволить підвищити якість правозастосовної діяльності та забезпечити дієвий захист фінансових інтересів держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичним основам дослідження поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері оподаткування присвячено роботи таких науковців, як: Г.В. Бех, О.Б. Васильчишин, Л.Г. Давтян, О.О. Дмитрик, О.Г. Кальман, Д.А. Кобильнік, І.Є. Криницький, М.П. Кучерявенко, О.Л. Олешко, С.С. Пирога, М.Я. Сакал, П.В. Цимбал та інші. Роботи цих та інших авторів мають фундаментально-прикладний характер і слугують основою для наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Кримінальні правопорушення у сфері оподаткування як основа формування кримінологічних заходів запобігання становлять одну з ключових загроз фінансовій безпеці держави, адже вони безпосередньо впливають на стабільність економічної системи, формування дохідної частини бюджету, інвестиційний клімат і рівень довіри до державних інститутів. Криміналізація податкових відносин у сучасних умовах становить пряму загрозу на-

ціональній безпеці, оскільки зменшення надходжень до державного бюджету підриває здатність держави забезпечувати обороноздатність, соціальний захист населення, відновлення критичної інфраструктури й підтримку економічної стабільності. У період воєнного стану такі кримінальні правопорушення набувають особливого суспільного резонансу, адже кожна гривня, втрачена через ухилення від оподаткування, фактично зменшує ресурсну спроможність держави протистояти агресії [1, с. 81-82].

Воєнні, економічні та політичні процеси, які відбуваються в Україні, істотно трансформують характер і структуру податкової злочинності, спричиняючи появу нових форм її прояву – використання офшорних схем, криптовалют, фіктивних підприємств, маніпуляцій з ПДВ, а також зловживань у сфері податкових пільг, субсидій та відшкодувань. У результаті спостерігається зміна механізмів, способів та мотивації вчинення податкових правопорушень: від традиційних способів приховування доходів до складних фінансових комбінацій, що поєднують елементи шахрайства, службового підроблення та легалізації доходів.

Оподаткування слід визначати як встановлений у законодавчому порядку процес справляння податків і зборів, який ґрунтується на організаційно-економічних взаємовідносинах, взаємозв'язках і взаємодії між його суб'єктами (державою, платниками податків, податковими агентами, суспільством) та об'єктами (податками, зборами), у ході якого здійснюється перерозподіл валового внутрішнього продукту з метою формування фінансової основи життєдіяльності держави та забезпечення її соціально-економічної стабільності.

В умовах глобалізації економічних процесів у всьому світі, стрімкого розвитку економіки, інформатизації державних і приватних структур різко підвищується рівень злочинності у сфері оподаткування. Вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері є особливо небезпечним явищем, адже це призводить до ненадходження до бюджету країни коштів у великих розмірах та їх привласнення кримінально протиправними елементами [2, с. 83].

Кримінальні правопорушення у сфері оподаткування характеризуються складною структурою механізму їх вчинення, що вимагає комплексного підходу до розроблення ефективних і зважених заходів їх запобігання. Це, у свою чергу, потребує залучення висококваліфікованих фахівців, які мають глибокі знання у сфері бухгалтерського обліку, банківської діяльності, фінансово-економічної документації, податкового обліку, а також міжнародних аспектів оподаткування. Зростаюча кількість випадків ухилення від сплати податків, тривалий і часто суперечливий процес реформування податкової системи в Україні, а також затягування з утворенням або реформуванням уповноважених державних органів свідчать про динамічну трансформацію податкової злочинності. Ці процеси зумовлюють появу нових форм злочинної діяльності, що становить суттєву загрозу національній безпеці держави, насамперед її економічній стабільності [3, с. 115-116].

Як зазначає С.С. Пирога, податкові кримінальні правопорушення становлять собою специфічну групу правопорушень, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують функціонування фінансової системи та економічну діяльність у цілому [4, с. 525]. Є.А. Старинець трактує податкові кримінальні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, що вчиняються з корисливою метою шляхом використання легальної підприємницької діяльності, наслідком чого стає ненадходження до державного чи місцевого бюджету, а також до цільових державних фондів, грошових коштів у формі податків, зборів та інших обов'язкових платежів [5, с. 164-165].

На думку І.Є. Криницького, податкове кримінальне правопорушення є формою посягання на податкову систему держави, спрямованою на завдання шкоди у вигляді невиконання фіскальних зобов'язань. Дослідник виокремлює низку характерних рис таких правопорушень: корисливу мотивацію, маскування під законну підприємницьку діяльність, тривалий характер вчинення, заподіяння суттєвої матеріальної шкоди публічним інтересам, а також вчинення кримінального правопорушення у фізичними або службовими особами суб'єктів господарювання [6, с. 171-172].

Так, П.В. Цимбал визначає податкові кримінальні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, вчинені з корисливою метою із використанням легальної підприємницької діяльності, що призводять до ненадходження коштів у державні та місцеві бюджети, державні цільові фонди у вигляді податків, зборів чи інших обов'язкових платежів [7, с. 132-133].

На нашу думку, кримінальні правопорушення у сфері оподаткування – це суспільно небезпечні, переважно умисні діяння (дії або бездіяльність), передбачені КК України, які посягають на встановлений державою порядок справляння податків і зборів, що забезпечує перерозподіл

валового внутрішнього продукту та формування фінансової основи життєдіяльності держави, її соціально-економічної стабільності й фінансової безпеки й вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди, ухилення від виконання податкових зобов'язань або внаслідок зловживання службовим становищем, підривають фіскальну функцію держави, спричиняють або створюють реальну загрозу заподіяння істотної шкоди державним, економічним і публічним інтересам.

З метою впорядкування та поглибленого наукового осмислення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, необхідним є здійснення їх класифікації, що має істотне методологічне та прикладне значення. Класифікація виступає не лише інструментом теоретичного аналізу, а й дієвим засобом розкриття внутрішніх закономірностей, взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними формами податкових посягань, що дозволяє структурувати їх за сутнісними критеріями, виявити системні ознаки та закономірності функціонування [3, с. 119-120].

Здійснення класифікації кримінальних правопорушень у сфері оподаткування дає змогу: виокремити основні типи діянь, що посягають на встановлений державою порядок справляння податків і зборів; визначити спільні та відмінні риси між окремими видами правопорушень за об'єктивною стороною, суб'єктивним складом, формою вини, механізмом і способом учинення; розкрити мотиваційні чинники протиправної поведінки суб'єктів господарювання, службових осіб або фізичних осіб – платників податків, а також їх кримінологічну типологію; оптимізувати розробку спеціально-кримінологічних заходів запобігання та вдосконалити правозастосовну діяльність органів досудового розслідування, фінансового контролю й прокуратури у сфері оподаткування.

У системі кримінологічного дослідження класифікація податкових правопорушень є не лише засобом наукової систематизації, а й концептуальною основою побудови ефективної державної політики у сфері протидії економічній злочинності, спрямованої на зміцнення бюджетної дисципліни, підвищення рівня податкової культури та формування дієвих механізмів фіскальної безпеки. Таким чином, класифікація кримінальних правопорушень у сфері оподаткування виступає необхідною науковою передумовою для формування системного уявлення про структуру, динаміку, детермінанти та суб'єктний склад податкової злочинності, а також для розроблення комплексу ефективних заходів запобігання, спрямованих на підвищення фіскальної стабільності та економічної безпеки держави.

Поділяючи позицію О.Г. Кальмана, доцільно розглядати кримінологічну класифікацію податкових правопорушень як структуровану систему, що охоплює сукупність видів злочинної поведінки, пов'язаної із формуванням, розподілом та використанням публічних фінансів, відображених у нормах чинного кримінального законодавства. Такий підхід створює передумови для побудови кримінологічної типології податкових кримінальних правопорушень і розроблення заходів запобігання, зорієнтованих на захист фінансових інтересів держави та суспільства [8, с. 132-133].

Так, М.П. Кучерявенко запропонував класифікацію податкових правопорушень за групами на підставі КК України:

- перша група – діяння, які пов'язані з порушенням порядку здійснення окремих видів підприємницької діяльності. До таких відноситься порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України).
- друга група – кримінальні правопорушення, спрямованість яких має прояв у порушенні встановленого порядку виготовлення та використання окремих видів товарів (продукції): незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України).
- третя група – неправомірне припинення підприємницької діяльності з метою несплати податкових платежів, а саме доведення до банкрутства (ст. 219 КК України).
- четверта група – податкові кримінальні правопорушення в окремих сферах підприємницької діяльності (банківські установи, сільське господарство, промисловість тощо): ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) ст. 212 КК України); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України).
- п'ята група – кримінальні правопорушення, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, а саме контрабанда (ст. 201 КК України).
- шоста група – кримінальні правопорушення, які спрямовані на несплату податкових платежів шляхом безпідставного отримання податкових пільг: шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) [9, с. 212-213].

У свою чергу, Г.В. Бех, О.О. Дмитрик і Д.А. Кобильнік пропонують поділяти податкові правопорушення залежно від особливостей об'єкта на дві групи: правопорушення, що посягають на податкові відносини, пов'язані з безпосереднім здійсненням податкових стягнень і спричиняють реальні фінансові втрати держави; правопорушення, що посягають на відносини, які забезпечують дотримання встановленого порядку управління у сфері оподаткування, тобто підривають механізми контролю, адміністрування та нагляду [3, с. 132-133]. Л.Г. Давтян пропонує системний підхід, розглядаючи податкові кримінальні правопорушення як багаторівневу систему, що охоплює: діяння, пов'язані з набуттям права на здійснення підприємницької діяльності; правопорушення, пов'язані з операціями зі специфічними предметами оподаткування; діяння, спрямовані на ухилення від сплати податків шляхом неправомірного припинення діяльності; кримінальні правопорушення у певних сферах економіки (банківській, промисловій, аграрній тощо); діяння у сфері зовнішньоекономічної діяльності; правопорушення, пов'язані з безпідставним отриманням податкових пільг [10, с. 135-136].

Таким чином, у науковому дискурсі простежується тенденція до переосмислення місця податкових кримінальних правопорушень у системі кримінального права, що відображає не лише еволюцію фінансових відносин у сучасній державі, а й прагнення до підвищення ефективності кримінально-правової охорони фіскальної системи України. Однак, на нашу думку, спільним елементом усіх підходів залишається те, що в основу класифікації покладено факт вчинення кримінального правопорушення у сфері оподаткування. Залежно від об'єкта кримінально-правової охорони, кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері оподаткування, доцільно класифікувати за трирівневою структурою: основні, суміжні та додаткові [11, с. 126-127]. Такий підхід дозволяє комплексно охопити всі різновиди діянь, що безпосередньо або опосередковано посягають на фінансову безпеку держави, підривають стабільність системи оподаткування та бюджетну дисципліну.

Основні податкові кримінальні правопорушення – це діяння, які безпосередньо порушують установлений порядок справляння податків і зборів, що є центральним елементом податкової системи держави. Вони становлять переважну більшість (приблизно 88%) від загальної кількості правопорушень у сфері оподаткування. До таких належать кримінальні правопорушення, передбачені: ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)); ст. 212-1 КК України (ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування).

Суміжні кримінальні правопорушення у сфері оподаткування характеризуються тим, що податкова система є одним із можливих або супутніх об'єктів посягання. Вони мають більш широкий економічний контекст і відображають взаємозв'язок податкових злочинів із іншими сферами фінансової діяльності держави – бюджетною, кредитно-грошовою, митною, банківською. До таких правопорушень належать: ст. 201 КК України (контрабанда); ст. 204 КК України (незаконне виготовлення, зберігання, збут підакцизних товарів); ст. 205-1 КК України (підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців); ст. 211 КК України (видання нормативно-правових актів, що зменшують доходи бюджету); ст. 213 КК України (порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом); ст. 222 КК України (шахрайство з фінансовими ресурсами).

Додаткові кримінальні правопорушення – це діяння, які сприяють або забезпечують вчинення основних і суміжних кримінальних правопорушень, створюють умови для їх реалізації, приховування або уникнення відповідальності. Вони, як правило, мають інструментальний або допоміжний характер, виступаючи засобом досягнення основної злочинної мети. До таких належать: ст. 358 КК України (підроблення документів, печаток, штампів, використання підроблених документів); ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних систем); ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем); ст. 365-2 КК України (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); ст. 366 КК України (службове підроблення); ст. 367 КК України (службова недбалість).

Узагальнюючи, зазначимо, що наведена класифікація відображає багаторівневу структуру податкової злочинності, у якій: основні кримінальні правопорушення є її ядром і безпосередньо спрямовані проти публічних фінансів; суміжні – формують кримінальне середовище, у межах якого здійснюється тінізація податкових процесів; додаткові – забезпечують функціонування злочинних схем, їх прикриття та уникнення кримінальної відповідальності. З позицій кримінології така система дозволяє не лише деталізувати структуру злочинності у сфері оподаткування, а й визначити

пріоритети державної антикримінальної політики: посилення податкового контролю, цифрову прозорість фінансових операцій, протидію службовій недбалості й корупції у фіскальних органах, а також розвиток інститутів податкової «комплаєнс-культури» як ефективного запобіжного механізму.

Висновки: Сфера оподаткування є однією з ключових складових фінансової системи держави, від ефективності якої залежить стабільність бюджетної політики, виконання соціальних функцій та розвиток економіки. Порушення податкового законодавства створюють пряму загрозу економічній безпеці, знижують надходження до бюджету та формують тіньові фінансові потоки. Саме тому законодавець передбачає кримінальну відповідальність за найнебезпечніші діяння, що посягають на встановлений порядок оподаткування.

В умовах глобалізації економічних процесів у всьому світі, стрімкого розвитку економіки, інформатизації державних і приватних структур різко підвищується рівень злочинності у сфері оподаткування. Вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері є особливо небезпечним явищем, адже це призводить до ненадходження до бюджету країни коштів у великих розмірах та їх привласнення кримінально протиправними елементами.

Кримінальні правопорушення у сфері оподаткування – це суспільно небезпечні, переважно умисні діяння (дії або бездіяльність), передбачені КК України, які посягають на встановлений державою порядок справляння податків і зборів, що забезпечує перерозподіл валового внутрішнього продукту та формування фінансової основи життєдіяльності держави, її соціально-економічної стабільності й фінансової безпеки й вчиняються з метою одержання неправомірної вигоди, ухилення від виконання податкових зобов'язань або внаслідок зловживання службовим становищем, підривають фіскальну функцію держави, спричиняють або створюють реальну загрозу заподіяння істотної шкоди державним, економічним і публічним інтересам.

Аналізуючи підходи науковців до класифікації кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, спільним елементом усіх підходів залишається те, що в основу класифікації покладено факт вчинення кримінального правопорушення у сфері оподаткування. Залежно від об'єкта кримінально-правової охорони, кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері оподаткування, доцільно класифікувати за тривірневою структурою: основні, суміжні та додаткові:

- основні податкові кримінальні правопорушення – це діяння, які безпосередньо порушують установлений порядок справляння податків і зборів, що є центральним елементом податкової системи держави. Вони становлять переважну більшість (приблизно 88%) від загальної кількості правопорушень у сфері оподаткування. До таких належать кримінальні правопорушення, передбачені: ст. 212 та ст. 212-1 КК України;
- суміжні кримінальні правопорушення у сфері оподаткування характеризуються тим, що податкова система є одним із можливих або супутніх об'єктів посягання. Вони мають більш широкий економічний контекст і відображають взаємозв'язок податкових злочинів із іншими сферами фінансової діяльності держави – бюджетною, кредитно-грошовою, митною, банківською. До таких правопорушень належать: ст. 201 КК України; ст. 204 КК України; ст. 205-1 КК України; ст. 211 КК України; ст. 213 КК України; ст. 222 КК України;
- додаткові кримінальні правопорушення – це діяння, які сприяють або забезпечують вчинення основних і суміжних кримінальних правопорушень, створюють умови для їх реалізації, приховування або уникнення відповідальності. Вони, як правило, мають інструментальний або допоміжний характер, виступаючи засобом досягнення основної злочинної мети. До таких належать: ст. 358 КК України; ст. 361 КК України; ст. 364 КК України; ст. 365-2 КК України; ст. 366 КК України; ст. 367 КК України.

Таким чином, ця класифікація відображає багаторівневу структуру податкової злочинності, у якій: основні кримінальні правопорушення є її ядром і безпосередньо спрямовані проти публічних фінансів; суміжні – формують кримінальне середовище, у межах якого здійснюється тінізація податкових процесів; додаткові – забезпечують функціонування злочинних схем, їх прикриття та уникнення кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олешко О.Л. Загальна характеристика податкового правопорушення, передбаченого статтею 116 Податкового кодексу України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4. С. 80–84 URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/14.pdf.

2. Мороз Ю.А. Теоретико-правові засади вчинення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 4. Ч. 3. С. 81–86. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/14-2.pdf>.
3. Податкове право : навч. посіб. / Г. В. Бех та ін. ; за ред. проф. М.П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2003. 400 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Podat-Pravo.pdf.
4. Пирога С.С. Податкова система, заснована на принципі джерела. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. №80. Ч. 1. С. 523–530. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297176/290093>.
5. Старинець Є.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): дис... докт. філос.: 081. Право. Одеса, 2021. 317 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102921>.
6. Криницький І.Є. Теоретичні проблеми податкового процесу: монографія. Х.: Право, 2009. 320 с. URL: [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%86\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%86$).
7. Цимбал П.В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: монографія. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2009. 408 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/hertz/bibliograf-pokazchik/cimbal.pdf>.
8. Кальман О.Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми. Х.: Гімназія, 2003. 352 с. URL: [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%20%D0%9E\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%20%D0%9E$).
9. Кучерявенко М.П. Податкове право України. Академічний курс: підручник. К.: «Правова єдність», 2008. 699 с. URL: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/265/mod_resource/content/0/tax_law.pdf.
10. Давтян Л.Г. Системні зв'язки податкових злочинів: податкові злочини як елемент економічної злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 134-141 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpre_2016_6_19.
11. Васильчишин О.Б. Фінансові злочини у фіскальній сфері як загроза економічній безпеці України. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 124–137. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/d33fe168-507f-4098-8a37-ef90d521c390/content>.